

IRMA DURAKOVIĆ

ANATOMSKA ZBIRKA PISCA.
SLIKA MEDICINE U ROMANU *ČOVJEK PROTIV
ČOVJEKA* ERNSTA WEISSA

Sažetak

Austrijski pisac Ernst Weiß u romanu *Čovjek protiv čovjeka* (1919) prvi put u svom djelu otvara vrata figuri liječnika. Bolesti koje Weiß ovdje tematizira nisu samo plod "piščeve mašte", nego skoro pa jasno preslikane slike iz knjiga konvencionalne medicine, kao i samih iskustava koje će Weiß steći za vrijeme svog školovanja a kasnije i prakticiranja kao hirurg, između ostalog, u Beču i Pragu. U romanu *Čovjek protiv čovjeka* pisac uvodi junaka Alfreda u svijet Druge bečke medicinske škole koja s jedne strane stoji u službi čovjeka, a s druge strane isključuje sve ono što nije *materijal*: osjećajnost i na koncu "dušu". Dok je klinički pogled fokusiran na ljudsko tijelo kao na predmet istraživanja, književni tekst stavlja čovjeka u središte događaja putem kojeg se pokušava razotkriti ono golim okom nevidljivo: njegova psihologija. Postavlja se pitanje kako Weiß u romanu portretira medicinski diskurs na početku 20. stoljeća i koju ulogu pripisuje medicini u istraživanju i razumijevanju čovjeka.

Ključne riječi: *Ernst Weiß, Druga bečka medicinska škola, medicinski narativ, klinički pogled, hirurgija, anestezija, humanost*

1. ZABORAVLJENI AUTOR ERNST WEISS

Pisac i liječnik Alfred Döblin 1919. godine o novom romanu austrijskog autora Ernsta Weißa bilježi sljedeće:

Njegova knjiga *Čovjek protiv Čovjeka* povija se pod prevelikim teretom užasa. Ona se ne umara gledati užas, otkriti i imenovati ga; [Weiß] pokazuje okrutnost i bešćutnost civila, ravnodušnost prema ljudima u bolesti i patnji,

on slika minuciozne scene operacija s vidnim stručnim znanjem, isto tako niže minuciozne slike austrijskog vojnog pohoda [...], hladne i frivolne slike strahote – a sve to na vrlo realan način. [...] Malo ovdje ima *Čovjeka protiv čovjeka*, a mnogo više *Nečovjeka protiv nečovjeka*. (Döblin, 1919, str. 2)¹

Döblin ovdje ističe dvije ključne teme romana *Čovjek protiv čovjeka* (1919): s jedne strane otvara se mikropogled na bolesnike i njihova krhka tijela, a s druge strane makroslika slomljenih ljudi u ratu početkom 20. stoljeća. Ono što stoji između ove dvije slike jeste naizgled vrlo obično pitanje koje muči glavnog junaka: kako imati i primijeniti humanost u trenutku amputiranja dijelova tijela ili uništavanja tijela kroz nišan. Njegovo pitanje, međutim, kružit će ponajviše oko liječničkoga etosa i toga kako se liječnik treba odnositi prema bolesniku. Na operacionom stolu, “kliničkom krevetu muka” (Weiß, 1982, str. 59), glavni lik Alfred Dawidowitsch shvata da su svi ljudi isti, bez obzira na njihovo porijeklo i da metode liječenja ne poznaju socijalni status, kao što je uostalom i slučaj s mašinerijom rata i njegovim uništavanjem ljudskog života. Kao student medicine Alfred upoznaje rad bečkih klinika, a na kraju romana na ratištu posmatra strahote umiranja, sve to gledajući kroz naočale bivšeg studenta Druge bečke medicinske škole. Kakav je pogled Alfreda na medicinu tog doba? Stoji li medicina u službi spašavanja čovjeka? I kako to spašavanje na koncu izgleda? Ovaj rad želi ispitati na koji način Weiß portretira medicinu u ranim godinama dvadesetog stoljeća i na koji način on medicinski diskurs uvodi u svoj književni rad. Međutim, najprije je potrebno kratko predstaviti samog autora Ernsta Weißa koji i danas u germanističkim krugovima još uvijek spada u “zaboravljene autore”.

U austrijskom književnom časopisu *Literatur und Kritik* pisac Hans-Jürgen Fröhlich će konstatirati:

U većini knjiga o povijesti književnosti i u priručnicima, čak i u velikoj Brockhaus enciklopediji nedostaje njegovo ime. Donedavno su se njegove knjige (preko četrdeset naslova!) mogle dobiti samo u antikvarnicama, izuzev vrlo malog broja novih izdanja. Od 1964. izašla su najbitnija djela

¹ Odlomke romana i ostalo u nastavku teksta s njemačkog prevela I. D.

velikog pripovjedača u novim izdanjima u izdavačkoj kući Claassen. Ali pitanje ostaje otvoreno: da li će na tržištu ova repriza dovesti do istinskog ponovnog otkrivanja kod čitatelja? (Fröhlich, 1966, str. 178)

Repriza iz 1964. godine, o kojoj Fröhlich piše, ostala je skoro pa nezapažena što, između ostalog, svjedoče rezultati na polju istraživanja djela i života Ernsta Weißa.² Tako i nadalje nedostaju opsežnije studije o Weißu kojem, kako Thomas Mann u jednom pismu veli, nije potreban dodatak “veliki” (autor), budući da on posjeduje tajnu i nedefinirano *svojstvo pripovjedača* koji *drži* svog čitatelja i kojem nisu potrebni kojekakvi pridjevi (Th. Mann, 1963, str. 37).³ Jedan od značajnih doprinosa iz kasnih šezdesetih godina jeste biografska skica *Ponešto o liječniku i piscu Ernstu Weißu* (1968) iz pera češkog hirurga Eduarda Wondráka.⁴ Ernst Weiß je, kako Wondrák u arhivima utvrđuje, rođen 28. 08. 1884.⁵ godine u Brnu, odakle kasnije odlazi na studij medicine u Beč (1902–1908), a zatim u Bern gdje će neko vrijeme raditi kao neplaćeni asistent kod hirurga i nobelovca Emila Theodora Kochera.⁶ Godine 1911. Weiß se ponovo vraća u Beč i tamo počinje raditi kao kirurg kod Juliusa Schnitzlera, mlađeg brata Arthura Schnitzlera. Sve do 1914. godine on obnaša posao hirurga, a za vrijeme Prvog svjetskog rata u lazaretima liječi oboljele od kolere i tifusa. Poslije rata put ga vodi u Berlin,

² Peter Engel će povodom stogodišnjice od rođenja Ernsta Weißa u izdavačkoj kući Suhrkamp prirediti izdanje autorovih sabranih djela te iste godine u časopisu *Text+Kritik* urediti broj o životu i djelu Ernsta Weißa (br. 72, 1982). Već četiri godine kasnije izlazi disertacija Franza Haasa (1986) koji bezuspješno pokušava prikazati Weißov život na književnoj sceni te pojedinačno ulazi u kratke prikaze njegovih romana. Kada je u pitanju slika medicine i bolesti u djelima E. Weißa, valja na ovom mjestu istaknuti, između ostalog, Rudolfa Käsera (1998) koji u knjizi: *Arzt, Tod und Text. Grenzen der Medizin im Spiegel deutschsprachiger Literatur ili o funkciji nepouzdanog pripovjedača* posvećuje jedno vrijedno poglavlje analizi Weißovih djela nastalih u egzilu.

³ Pismo Thomas Manna datirano: 22. 12. 1937.

⁴ Eduard Wondrák (1919–1996) bio je, također, i povjesničar medicine i jedan od prvih koji će napisati monografiju o liječniku i filozofu Albertu Schweitzeru na češkom jeziku.

⁵ Weiß u svojim zapisima navodio je da je rođen 1882. godine. Sumnja se da je razlog falsificiranja podatka vezan za njegovo obnavljanje jednog razreda gimnazije. Vidi: Wondrák, 1968, str. 6.

⁶ Hamburški germanista Hans-Harald Müller slučajno otkriva korespondenciju između Lea Perutza i Ernsta Weißa u arhivu u Tel Avivu. Ova pisma dokumentiraju da je Weiß asistirao kod Kochera, iako se sve do 1988. godine nije vjerovalo u to, budući da se arhivima klinike nisu mogli pronaći dokazi. Vidi: Engel/Müller, 1988, str. 36/7.

zatim u Prag gdje ostaje raditi godinu dana u Općoj bolnici. Do kraja 1920. godine Weiß živi u Pragu, a zatim ponovo odlazi u Berlin i tu donosi odluku i oprašta se od hirurgije te posvećuje isključivo pisanju. Dok Wondrák jedan od razloga za ovaj životni preokret vidi u Weißovom narušenom zdravlju, najprije zbog tuberkuloze, a zatim hroničnih želučanih tegoba, njemačka spisateljica Anna Seghers u jednom pismu kratko se prisjeća poznanstva s Weißom u pariskom egzilu. U ovom pismu Seghers bilježi kako je njegova pojava ostavila “čudan i težak dojam” na nju, i kako joj je tog dana Weiß u razgovoru povjerio da nije mogao ostati “liječnik pošto bolesnici iz nekog razloga, koji on sam nije razumio, nisu imali pravo povjerenje u njega” (Seghers, 1970, str. 139).⁷ Od 1934. do 1940. godine Weiß, dakle, živi u pariskom egzilu i piše, između ostalog, *Zavodnika* (*Der Verführer*, 1938) i svoj posljednji roman *Očevidac* (*Der Augenzeuge* 1963) u kojem glavni junak priče liječi kaplara A.[dolf] H.[itler] od histeričnog sljepila⁸ čije će uspješno izlječenje biti pogubno za sudbinu cijeloga svijeta. Godine 1940, nakon što će njemačke trupe umarširati u Pariz, Weiß sebi oduzima život. Da bi bio siguran da će mu samoubistvo krenuti za rukom, on kao iskusni liječnik, najprije pije tablete, a zatim sebi presijeca vene te ubrzo zatim umire u bolnici.

Kao što se u ovim kratkim izloženim biografskim crtama da naslutiti, Weißov životni put ostao je isprekidan i nejasan te još uvijek čeka na faktografsko istraživanje i ispisivanje. Ono što je poznato i što se uvijek naglašava jeste njegovo prijateljstvo s Kafkom. Franz Kafka, koji se danas ubraja među najveća imena književnosti ne samo njemačkog govornog područja i Praškog kruga, bio je za vrijeme života – za razliku od Weißa koji je imao veliku čitalačku publiku i odaziv – skoro pa nepoznat.⁹ Švicarski pisac Carl Seeling u svom eseju *Pripovjedač Ernst Weiß* (1932) piše kako mu je upravo Kafka

⁷ Pismo Anne Seghers datirano: 21. 02. 1962.

⁸ Također zanimljivo u ovom kontekstu jeste, kako Peter Engel navodi, pitanje da li se Weiß u Pariz susreo s psihijatrom Edmundom Forsterom koji je Hitlera liječio 1918. godine od ratne neuroze (histeričnog sljepila) i da li mu je Forster dao sve potrebne (medicinske) informacije za ovaj slučaj. Međutim, o mogućem susretu sa Forsterom još uvijek se spekulira. Taj susret niti je dokumentiran u pismima Stefanu Zweigu niti u ostalim dostupnim izvorima. Vidi: Engel, 1982b, str. 224.

⁹ Što je pomalo paradoksalno ili barem upućuje na trend u suvremenoj filologiji: dok se djelo i život Kafke neiscrpno čita i analizira, većina ostalih autora Praškog kruga – kao npr., Ludwig Winder,

prije smrti preporučio Weiße, kazavši da postoji autor koji ima “nevjerovatno jake [knjige] mada je do njih teško doći” (Seeling, 1932, str. 103). U tim “jakim knjigama” Thomas Mann će prepoznati nezaboravne slike, između ostalog, društvenog i mondenskog austrijskog duha (Th. Mann, 1963, str. 38). Hans-Albert Walter u svom eseju *Prebrođena dekadencija. Veliki nje-mački autor čeka čitatelje: Ernst Weiß* (1966) s pravom zaključuje da je Weiß volio taj zweigovski “jučerašnji svijet”, koji u njegovim romanima igra znatnu ulogu.¹⁰ Nestanak “jučerašnjeg svijeta” uvijek će u Weißovim romanima poslužiti kao kulisa koja se lagano urušava, a ona je pogotovo vidljiva u romanu *Čovjek protiv čovjeka* u kojem vlada moć zla, kaosa; u kojoj mašine smrti nisu samo vidljive u Prvom svjetskom ratu nego se njezini korijeni protežu i na mjestima koje naizgled stoje u službi čovjeka: a to su bolnice.

2. UVOĐENJE FIGURE LIJEČNIK: ČOVJEK PROTIV ČOVJEKA

U svom prvencu *Galija* (1913) Weiß svom liku, fizičkom znanstveniku, koji proučava rendgenske zrake, Eriku Gyldendalu polaže razne aparate u ruke pomoću kojih ovaj nastoji prodrijeti kroz materiju i oku učiniti

---

Hermann Ungar, Johannes Urzidil i mnogi drugi – te i samog utemeljitelja ovog pojma (*Praški krug*) i na koncu spasitelj Kafkinog djela, pisca Maxa Broda, ostaju u “Kafkinjoj sjeni”. U sedamdesetim godinama prošlog vijeka, izraelsko-češka germanistica Margarita Pazi piše nekoliko studija o ovdje navedenim autorima, a u knjizi *Fünf Autoren des Prager Kreises* (1978) donosi portrete onih autora koji su u to doba bili u potpunosti zaboravljeni te pokušava rekonstruirati njihov životni put i književno djelo. Novinar i publicista Jürgen Serke u svojoj knjizi iz 1987. godine *Böhmische Dörfer. Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft* na osnovu autentičnih materijala daje faktografski uvid u život književnika tog vremena. Svoju zbirku materijala Serke kasnije poklanja muzeju Solingen koji će postati prvi muzej koji arhivira i podsjeća na protjerane i spaljene pisce. Isto tako treba spomenuti i Hartmuta Bindera, između ostalog, Kafkinog i Meyrinkovog biografa, koji 1991. godine u knjizi *Prager Profile. Vergessene Autoren im Schatten Kafkas* objavljuje kratke biografije i odlomke tekstova pojedinih autora praškog kruga i otvara, također, vrata za dalja istraživanja. Manfred Weinberg i Ingeborg Fiala-Fürst danas spadaju sigurno u najzaslužnije germaniste u istraživanju Praške moderne. Novija rekonstrukcija toka rehabilitacije Kafkinog djela može se pročitati, također, u knjizi našeg germaniste Vahidina Preljevića: *Nakon imperije. Književnost i politička imaginacija u (post)habsburškom kulturnom prostoru* (2018).

¹⁰ Ova aluzija na Zweiga nije slučajna. Stefan Zweig bit će jedan od glavnih “mecena” Ernsta Weiße a ujedno i onaj koji čita i komentira njegove rukopise.

vidljivim nevidljivo. Romanom *Galija* autor se upušta u prirodnoznanstveni svijet, u one discipline koje su njemu bliske a i bitne za razumijevanje svijeta i čovjeka. Prirodni znanstvenici i medicinari u njegovim djelima pokušavaju pogledima prodrijeti i kroz čovjeka, međutim, iako njihovo mikroskopskim povećalom naoružano oko precizno ispituje predmete, oni kao osobenjaci, a katkad i autsajderi, ostaju slijepi za ono nevidljivo u što i sami rijetko vjeruju: osjećajnost i “dušu”. Weiß, kao što je već rečeno, prestaje prakticirati kao hirurg, ali u svom književnom opusu ostaje vjeran medicini. Likovi liječnika i slike bolesti često osciliraju između konfliktnih situacija, ponajviše sukoba oca/majke i sina, problematičnih muško-ženskih odnosa ili se zatiču u kriznim ratnim vremenima. Tamo gdje njegove figure liječnika svojim kliničkim pogledom nastoje razotkriti i razumjeti čovjeka, jer na tijelu svojih protagonista pisac ispisuje priču, upravo se ogleda poveznica medicine i književnosti, gdje u oba slučaja čovjek stoji u središtu analize. (Jagow/Steger, 2009, str. 85–86)

U romanu *Čovjek protiv čovjeka* Weiß prvi put uvodi figuru liječnika u svoje djelo. Student medicine Alfred Dawidowitsch glavni je junak ove priče. Za vrijeme studija medicine on prolazi kroz razne bečke klinike učeći o bolestima, a ujedno i tragajući za “sretnim ljudima, za onim kojima bi se on mogao klanjati” (Weiß, 1982, str. 7). Roman je podijeljen u tri cjeline te se može čitati kao “roman razvoja”. U prvom dijelu upoznajemo Alfreda koji 1910. godine završava gimnaziju, priprema se za studij medicine i na svom raspustu pokušava osvojiti tijelo lijepe Poldi. U želji za seksualnim iskustvom i ljubavnim avanturama – što u pojedinim momentima podsjeća na Schnitzlerove likove i njihove epizodne ljubavne igre – Alfred doživljava razočarenje i u svojoj apstinenciji se zatim posvećuje učenju i radu. On sebe zamišlja u ulozi liječnika, koji otkriva “nepoznate, strašne bakterije”, korača “između ljudi, preko ljudi, kao hladni zgrčeni čovjek u bijelom mantilu, s malim, krvavim nožem u ruci spasa” (Ibidem, str. 9). Njegov već “hladni, čelični i snažni pogled” ima jasnu viziju budućnosti, koju on ne želi žrtvovati zbog mlade djevojke Poldi koja mu otkriva da je ostala trudna u vezi s poručnikom Rudijem. No, Alfred nju i dalje želi osvojiti, dalje on

vidi samo njenu vanjštinu “plemeniti zamah njenih kukova, nježne grudi, tešku, tamno zlatnu kosu, [...] gole ruke nalik golim živim rukama statue [...]” (Ibidem, str. 16). Poldi je njemu, dakle, samo objekt požude koju on poistovjećuje sa predmetima jer je ona “posve strano, neživo biće, materijal, neka vrsta štapa koji slučajno zna govoriti i davati odgovore” (Ibidem, str. 13). Ovdje u prvom dijelu romanu Alfredu se nudi mogućnost da spasi Poldi od društvene osude zbog izvanbračne trudnoće i od njezinog samoubistva te da bude „čovjek koji spašava čovjeka” (Ibidem, str. 45), ali pošto još prije studija medicine njemu postaje jasno da je *čovjek samo materijal*, Alfred je prepušta njezinoj sudbini. U drugom dijelu romana, za vrijeme njegovog studija, čovjek u Alfredovim očima jeste samo “čovjek-materijal” koji služi kao predmet istraživanja. U bolnicama gdje se bolesnici identificiraju brojem ili imenima svojih bolesti, gdje suosjećanje ostaje iza zatvorenih vrata, a “krvavi skalpel” rastvara sve pred sobom, Alfred počinje doživljavati blagi preobražaj: iz patnje bolesnika u njemu se lagano počinje buditi čovjek. U trećem dijelu i u trenutku izbijanja Prvog svjetskog rata, on se dobrovoljno javlja u lazaret gdje se ponovo zbog strahota i užasa vraća uvjerenju da je čovjek isto ono što i materijal. Bezimene pacijente u lazaretu, čija imena na početku uporno zapisuje u svoju knjigu, o čijim imenima sanja i kojima sam daje imena, Alfred prepoznaje samo po zavojima ili drugim medicinskim ukrasima. Auktorijalni pripovjedač kazat će pred sami kraj priče da je Alfred ratnim iskustvima zavolio čovjeka, “zavolio uprkos svim njegovim djelima” (Ibidem, str. 113). A da je ovom katkad nepouzdanom glasu vjerovati, pokazuje Alfredov samoubilački čin, njegovo žrtvovanje za svoje suborce. Nakon smrti Alfred dobiva odlikovanje a zatim nestaje iz priče rečenicom: “Za njega se više ništa nije čulo” (Ibidem, str. 144). Apokaliptična slika bojišta, umiranja i beznađa svakako ukazuju na povik ekspresionističkoga duha za novim čovjekom, što se da naslutiti i samim naslovom romana *Čovjek protiv čovjeka*. “Stari, nesavršeni i pokvareni svijet mora biti uništen”, piše germanist Thomas Anz o ekspresionističkoj poetici, da bi se mogao sagraditi “novi, savršeni” (Anz, 2010, str. 49). Apokalipsa koju ovdje Weiß na primjeru ratnih slika narativira, nije, međutim, samo vizija rađanja novog svijeta i “novog čovjeka”. Weiß, kako Döblin u svojoj recenziji bilježi,

također prenosi i svoja iskustva u svijetu rata “punom patnje i egzistencijalne nužde” (Döblin, 1919, str. 2). A Albert Ehrenstein (1925) kasnije s pravom primjećuje da je Weiß imao svoj jedinstveni stil koji nije uvijek pratio književne trendove, kod njega “riječ je samo o prividnim ekspresionističkim eksperimentima” (Ehrenstein, 2). U romanu *Čovjek protiv čovjeka* jasni su tragovi impresionizma, ekspresionistička stilska dikcija vidljiva je u trećem dijelu priče, ali se isto tako tu već najavljuje nova objektivnost (njem. *Neue Sachlichkeit*). Međutim, polazeći od ključne ekspresionističke rečenice da je čovjek dobar, Weiß u romanu lajtmotivski ispituje (Engel, 1982b, str. 146): da li je čovjek uistinu dobar i human. Na primjeru Druge medicinske bečke škole, odnosima između ljekara i bolesnika, slika bolesti i scena za operacionim stolom, Weiß pokušava doći do odgovora, ne želeći pritom stvoriti “novog”, nego ispitati i razumjeti “starog čovjeka”.

3. PACIJENT KAO PREDMET ISTRAŽIVANJA

U romanu *Čovjek protiv čovjeka* humanost se preispituje iz perspektive liječnika i stoga je najprije bitno postaviti pitanje zašto su slike bolesti ključne za razumijevanje figure pa i konteksta priče? Šta književnost uopće zna o bolestima budući da čitatelj kroz cijeli roman zajedno sa Alfredom opservira bolesnika? Ključni zadatak književne znanosti, pišu J. Hörisch i Th. Klinkert u svom uvodnom tekstu zbornika *Epohe/Bolesti. Konstelacije književnosti i patologije* (2006), jeste istraživanje kako pisac posmatra “svijet” i kako književnost govori i razotkriva objektivne stvari. U svom tekstu autori predlažu da književni znanstvenici u književnom tekstu ne bi pritom trebali ignorirati kodirana znanja već bi ga trebali i prikazati. Filologija, kako primjećuju, u ovom slučaju bi bila “hard-core-sience”: to je onaj trenutak kada bi se u književnosti ispitalo i na vidjelo iznijelo skriveno, disidentno znanje¹¹ (Hörisch/Klinkert, 2006, str. 12). U svojim argumentacijama autori svakako

¹¹ Vidi ovdje i raspravu od Thomasa Anza koji polemizira s pojmom “znanja”. U kontekstu književnih prikaza slika bolesti, Anz pledira za “emotional turn”. Književnost, kako Anz piše, nema funkciju prenošenja znanja. Ona prikazom bolesti izaziva emocije kod čitatelja: “strah i nadu, gađenje, bijes i razne načine raspoloženja”. Vidi: Thomas Anz: *Krankheitsszenarien und ihre literarischen Emo-*

ne isključuju analizu, npr., poetičkoga govora nego smatraju da se u analizu forme književnog teksta može podjednako uključiti i analiza kodiranog znanja (Ibidem, str. 13). Zbog čega je to relevantno za razumijevanje književnog teksta? Ako književnost nešto zna, pišu F. Degler i Ch. Kohlroß, onda ona mnogo toga zna i o bolestima (Degler/ Kohlroß, 2006, str. 15). “Epohalna bolest”, napada tijelo ili subjekat, ali ona ima i “vremenski indeks” (Ibidem, str. 18): ono što se u određenom vremenu smatralo tipičnom bolešću, ne mora biti svojstveno za neku drugu epohu.¹² Svaka epoha, kako književnost pokazuje, ima svoju bolest, a svaka ta bolest također je i odraz vremena da li društvenih, socijalnih, historijskih ili drugih prevrata. Bolesti otkrivaju, daju uvid i na koncu jesu “uvid u vrijeme i epohe” (Hörisch, 2006, str. 31). Hörisch u tekstu *Patološko znanje književnosti* konstatira da bolesti s jedne strane “koreliraju između epoha i njezinih patologija, a s druge strane između samih slika bolesti” (Ibidem, str. 36). Bolesti artikuliraju raznovrsne krize, a sama riječi “kriza” jeste prema Hörischu istovremeno epohalni i medicinski pojam koji ukazuje na vremensku fazu u “kojoj se odlučuje da li će pacijent samom smislu ove riječi iskazati čast: da kao pacijent bude strpljiv i da se s razlogom nada ozdravljenju i da čeka” (Ibidem, str. 38). Pojam kriza isto tako podrazumijeva vrijeme u kojem se “odlučuje da li je patologija proces liječenja prema životu ili je bolest prema smrti” (Ibidem).

U romanu *Čovjek protiv čovjeka* patologija je više *bolest prema smrti* (*Krankheit zum Tode*) nego *prema ozdravljenju*. U drugom dijelu romanu – ovdje čitalac korača kroz klinike bečke medicinske škole – Alfred na samom početku studija zaključuje da se u “sanatorij ulazi da bi se umrlo” (Weiß, 1982, str. 38). U prvim godinama studija Alfred se ne uči na živim bolesnicima, nego na leševima iz kojih odstranjuje razne organe i uredno ih konzervira.¹³

Za vrijeme svog studija on nadalje prolazi kroz kliniku za duševne bolesti

---

tionalisierungspotentiale. U: *Vom Krankmelden und Gesundheitschreiben. Literatur und/als Psycho-Soma-Poetologie?* Izd.: Artur R. Boeldlel, Innsbruck/Wien/Boze: Studienverlag, str. 29–45, ovdje: str. 36.

¹²Vidi ovdje eseje *Bolest kao metafora* (1977/8) od Susan Sonntag koja ispituje na koji način se bolesti (tuberkuloza i rak) koriste kao slika ili metafora.

¹³“[...] strani dio čovjeka položen je u uljni parafin, da bi ga u podne izrezali širokom britvom, kistom

(ovdje upoznaje i svoju prvu ljubav, glumicu Miladu), porođajnu kliniku, kliniku za tumore te se uči u maloj i velikoj hirurgiji. Alfred saznaje da se medicinar bavi statistikama, brojevima na kliničkom materijalu “pričanje, razmišljanje, vikanje bilo je zabranjeno bolesnicima” (Ibidem, str. 59), isto tako u klinici duševnih bolesti primjećuje socijalne razlike u pojedinim slikama bolesti:

Bilo je bijednih bolesti, uobičajene patnje proleterijata, prosječne tuberkuloze, [...] trovanje olovom [...]. Druge bolesti mogle su pogoditi i bogate ljude, niko nije bio zaštićen, ovdje, konačno ovdje svi su bili jednaki, a jedini onaj koji je stajao iznad svega toga bio je stručnjak, glavni komandir, šef. (Ibidem, str. 59)

Alfred je, kako auktorijalni pripovjedač govori, dobar medicinar. “Činjenica je bila da ovdje nije postojala mogućnost ljudske pomoći [...]. Alfred je gledao preko patnji i smrti, u svakom čovjeku vidio je pred sobom preparat [...] u anatomske zbirke profesora.” (Ibidem, str. 61) Sveznajući glas nekoliko puta ponavlja da Alfred želi biti slijep i da u čovjeku vidi samo “tananu anatomiju ćelija, sadržaj uree, količine dušika [...]. Čovjeka nije prepoznao” (Ibidem, str. 62). Jasno da ovo ukazuje na klinički pogled koji je, kako Michel Foucault u svojoj knjizi *Rađanje klinike* (1963) piše, nijem i bez gesti. “Posmatranje ostavlja sve na svom mjestu; [u aktu promatranja] ne postoji ništa što je skriveno u ponuđenom.” Posmatranju se otvara samo ono neposredno vidljivo a u “poimanju kliničara, čistoća pogleda vezana je za šutnju koja osluškuje” (Foucault, 2005, str. 121). Iako klinički pogled isključuje subjektivnost, Alfred je ipak osjetljiv na bol. Na primjeru eksperimenta na psu i promatranja njegove reakcije mišića kojem se daje biljni otvor kurare kako bi se izazvala grčenja, ljekari provociraju živac sa solnom kiselinom, štipaljkom. Cijeli taj postupak Alfred hladno gleda te uočava da pas nije uspavan nego samo paraliziran. “[...] životinja je bila živa, znala je, oči su joj se prevrtale od bola” (Weiß, 1982, str. 57). Tri sata

---

odgurnuli u zdjelice s ključajućom vodom u kojima su se kuhale oči crvene boje; druge zdjelice sa cedrovim uljem čekale su oštro bljeskajući: tu bi taj komadić čovjeka postao providan, taj hiljaditi milimetar tankog sloja čovjeka, kao šareni kristal sloj je svijetlio u svjetlu laboratorijske lampe, u reflektivnom svjetlu ogledala mikroskopa, ispod hiljadustrukog sočiva [...]” (Weiß, 1982, str. 57)

nakon ovog zahvata, objašnjava sluga sale Alfredu, životinja će ležati u bolu sve dok ne izdahne. Sluga mu, također, govori da pas nije jedini na spisku za izvođenje pokus, da na red čekaju tristo pedeset zamoraca, a i nekoliko majmuna: “sve samo u jednom prijepodnevu!” (Ibidem, str. 58) Da se pas ne bi patio tri sata, Alfred slugi plaća pet kruna za injekciju koju mu daje direktno u srce i time oslobađa životinju patnje i bola.

U trenutku upoznavanja *male i velike* hirurgije, Alfred također opaža da i šivanje najmanje rane kod bolesnika izaziva grčenje i trzaje. Na prvoj operaciji kojoj prisustvuje, riječ je o operaciji slijepog crijeva jedne mlade djevojke, Alfred prisustvuje sljedećoj sceni:

Malu su zavezali preko koljena, pomalo naboranim, širokim, crnim pojasom, na rukama je imala lisice, preko usta mali komad gaze, plavičasto bijele boje [...]. Ne, nemojte rezati, još sam budna, zar niko da se smiluje? Svijest je još prisutna, prisutna... Lagano je utihnulo jecanje, u smijehu je nestalo njezino izobličeno lice, u smijehu nestalo je Alfredovo izobličeno lice... samo je njezino oko vidio Alfred, veliko oko, još uvijek otvoreno, blistave plave boje, ali ono nije vidjelo, minute su prolazile, stotine otkucaja pulsa koje on nije čuo nego samo osjetio, prisiljen prema dolje ka novom čovjeku, konačno je sebe osjetio u njemu! (Ibidem, str. 63)

Ovim svojim prvim operacijskim iskustvom Alfred u hirurgiji prepoznaje “jedinu istinsku znanost od čovjeka prema čovjeku!” (Ibidem, str. 64) Međutim, rezanje tijela nije ono što Alfreda privlači u ovoj disciplini, nego anestezija i anesteziolog koji čovjeku oduzima bol:

[...] veličanstveni snažni ljekar koji pošteduje bolesnika, pošteduje svijet, to mu je bilo najviše što jedan čovjek može drugome dati: koncentrirana dobrota, oružje protiv zla. Alfred je u umjetnom snu, umjetnoj sreći, umjetnoj smrti vidio ono najviše: da bude Bog u malom. [...] Naučio je narkotizirati, pronašao je novu metodu, konačno je bio drugima potreban. (Ibidem)

Za razliku od šefa hirurgije Georga Landstättera, kojeg studenti i kolege nazivaju “generalom skalpela”, Alfred ne uzima nož u ruke niti se više bavi konzerviranjem dijelova organa. Njemu liste onih koji čekaju operaciju nisu

“jelovnici” ili “redovi vožnje”, kao što mu ni pacijent nije samo predmet posmatranja. A to se možda najbolje i vidi u slučaju glumice Milade, koja dolazi u kliniku za duševne bolesti i koja se najprije prezentira studentima kao “školski primjer”. Profesor svoju pacijenticu uvodi u auditorij sljedećim riječima:

Ne razumijem Vas! Ponašajte se kako i priliči! Vi mislite da nama taj nastup imponira? Nalazite se na akademskom tlu! [...] Čak nam je Vaša prethodnica, obična kuharica, znala sama iznijeti svoje podatke, a Vi, međutim, takozvana obrazovana osoba... Moja gospodo, s obzirom na renitentno ponašanje pacijentice želim sam kratko izložiti njezinu anamnezu: radi se o privremenoj psihozi, manično-uzrujanog stanja izazvanog morfijem koji ima velike sličnosti sa alkoholnim delirijem. Do sada se nije moglo zaključiti da li postoje dublje psihičke smetnje duševnog života pošto pacijentica odbija dati bilo koji podatak a također odbija i hranu. Moramo je, dakle, hraniti putem želučane cijevi... Uzela je veliku količinu morfija, posljedica je bila, kao i često, ne smirenje ili smrt, nego uzbuđenje i stanje bijesa. Policija je pronašla skoro golu u praznoj remizi električnog tramvaja oko tri sata ujutro gdje je deklamirala nepovezane stvari. Još uvijek vidimo u zjenicama veliku suženost. Gospođice Milada, želite li krenuti prema studentima; moja gospodo, usmjeravam Vašu pozornost na duguljaste, jako sužene zjenice. Djelovanje alkaloida! (Ibidem, str. 76)

Nakon lošeg iskustva u klinici za duševne bolesti i bezuspješnog pokušaja samoubistva, Milada ponovo dolazi pred studente ali ovaj put na operacionom stolu zbog ozlijeđenog srca.¹⁴ Nije slučajno što se glumici baš srce operira: s jedne strane njeno “slomljeno srce” ukazuje na propale ljubavne avanture, njezinu buduću sa Alfredom, kao i one s drugim muškarcima gdje ljubav prerasta u prostituciju; isto tako “slomljeno srce” je glumici koju pozorišta više ne angažiraju, a na koncu se na primjeru srca ukazuje i na značaj narkoze koja za Alfreda postaje ključna u *modernoj klinici* i koja uopće omogućava ove vrste operacije te ponovo reflektira njegovu težnju u pokušaju da bude čovjek prema čovjeku.

¹⁴ U ovoj sceni referira se, između ostalog, na prvog kardiološkog hirurga Ludwiga Rehna, koji će 1896. godine izvesti prvo uspješno “šivanje” na ljudskom srcu.

4. SLIKE LIJEČNIČKOG NIHILIZMA U DRUGOJ BEČKOJ MEDICINSKOG ŠKOLI I ROMANU

Svojevrsna karakteristika bečke medicinske škole bila je njezin nihilizam. Historičarka medicine Erna Lesky u svom članku o *Počecima terapeutskeg nihilizma* (1960) prikazuje razvoj nihilizma u Prvoj¹⁵ i Drugoj bečkoj medicinskoj školi u kojima je najkasnije sve do medicinara Josefa von Škode vladalo uvjerenje da jedino priroda može liječiti i da se svaka bolest treba prepustiti njezinom procesu izlječenja. Prvi obrat slijedi već s patologom Carlom von Rokitsanskyem (1804–1878) i njegovim apodiktičkim stavom da se “njemačka medicina treba probuditi iz svog prirodno-filozofskog sna i stati na čvrsto činjenično tlo” (vidi: Boeker, 2006, str. 56). Dok Prva medicinska škola, koja će trajati do Predmartovskog perioda, zastupa, dakle, skoro pa isključivo prirodno liječenje, Druga medicinska škola sve do izbijanja Prvog svjetskog rata počinje uzimati liječenje u svoje ruke i znanje stavljati na prvo mjesto.

Najviši cilj prve (starije škole) bilo je: liječiti, s tim da je znanje slučajni rezultat pokušaja liječenja. Najviši cilj posljednje (nove škole) jest znanje, a liječenje je neophodan rezultat znanja. (Lesky, 1960, str. 12)

No, iako prirodoznanstvena avangarda ovih godina uzima maha, nadalje se u medicini, u porođajnoj klinici i u hirurgiji, provlači vjerovanje prirodnog liječenja, što Lesky pokazuje na primjeru Josepha Dietla (1804,–1878). Koliko je situacija zbog toga u bečkim klinikama bila zapuštena, sigurno najbolje pokazuje primjer mađarskog hirurga i porodničara Ignaza Semmelweisa (1818–1865). Godine 1847. kada Semmelweis prakticira kao ljekar u porodilištu bečke bolnice, on se susreće s velikom stopom umiranja porodilja što je bio rezultat, kako on zaključuje, nehigijenskih uslova jer su studenti i liječnici, između ostalog, iz operacione sale išli direktno porodiljama i tako ih inficirali. Kako bi se smanjila smrtnost, Semmelweis predlaže da prije svake posjete porodiljama, liječnici operu ruku u rastvorenom kloru.

¹⁵ Začetnik Prve medicinske škole bit će Gerhard van Swieten (1700–1772) koji zastupa uvjerenje da jedino priroda može izliječiti tijelo i da ljekar mora to dopustiti. Mnogi ljekari koji tih godina dolaze iz Poljske, Mađarske i drugih zemalja ali vrlo brzo napuštaju Beč pošto odbijaju liječiti isključivo prirodnim putem. Vidi: Johnston, 1992, str. 231.

Ovim Semmelweis uspješno zaustavlja umiranja,¹⁶ ali unatoč tome, njegove kolege ne pokazuju preveliko oduševljenje. Iako od nekih dobiva priznanje, Semmelweis 1850. godine razočaran napušta Beč, a u historiju medicine ulazi kao jedan od prvih koji će otkriti da nije zagušljivi zrak ili nečistoća porodilja uzrok njihovog umiranja i umiranja novorođenčadi nego klice i bakterije (Eckhart, 2011, str. 117).

Terapeutski nihilizam nadalje je vezan za činjenicu da je na prvom mjestu bilo bitno uspostaviti dijagnozu, dok je terapija bila zanemarena, tj. ljudska patnja i ljudski život. Tako je suosjećanje prema bolesniku bilo sve do prijeloma stoljeća skoro pa nebitno: svejedno da li to bili siromašni pacijenti ili oni bogati koji su plaćali privatne preglede, odnos liječnika i pacijenta nije igrao skoro nikakvu ulogu. Ključni zadatak ljekara za vrijeme terapeutskog nihilizma bio je taj da se bolest razumije, a ne istrijebi. Ovaj vrhunac nihilizma, kako William Johnston jasno prokazuje, ogleda se možda i najbolje u psihoanalizi (Johnston, 1992, str. 232–234). Većina onih koji su od 1784. do 1869. godine patili od određenih duševnih tegoba, bili su smješteni u bečkoj ludnici *Narrenturm*¹⁷ gdje su kao zatvorenici bili vezani lancima te rijetko imali kontakte s liječnicima. Sigmund Freud koji duhovno odrasta u ovoj školi učinit će nekoliko pokušaja da se suprotstavi terapeutskom nihilizmu. Za jedan od bitnih preokreta u njegovom istraživanju zaslužan je austrijski psiholog Josef Breuer koji Freuda upoznaje sa slučajem svoje pacijentice Berthe Pappenheim ili kako je Breuer u *Studiji o histeriji* (1895) naziva Annom O. Pappenheim, koja u razgovorima sa Breuerom artikulira svoje simptome bolesti i govorom dolazi do izlječenja; ona sama svoju verbalnu terapiju naziva “talking cure”¹⁸ (Vidi isto: Johnston, 1992, str. 243).

¹⁶ Loši higijenski uslovi u bolnicama nadalje su vezani i za činjenicu da su studenti većinom učili na *post mortem*.

¹⁷ Danas se u *Narrenturmu* nalazi jedna od najvećih anatomskih zbirki svijeta; međutim, tragovi ludnice i historija njezinih bolesnika nigdje se u opisima stalne izložbe ne spominju.

¹⁸ Breuer bilježi: “U tom raspoloženju, a i u hipnozi, nije je bilo lako pokrenuti da govori, za ovu proceduru ona je izmislila dobro, ozbiljno ime ‘talking cure’ (govorna kura) i humoristično ‘Chimney-sweeping’ (čišćenje dimnjaka). Ona je znala da će nakon što sve izgovori, izgubiti sve svoje smetnje i „energiju“, a kada je već (nakon duže pauze) bila lošeg raspoloženja, onda bi sebi uskraćivala pričati [...]” (Freud/Breuer, 1895, str. 23)

“Talking cure”, koja postaje primarni alat psihoanalize, bitan je i u ostalim medicinskim disciplinama. Jer i onaj bolesnik koji pati od somatskih bolova, treba ih moći artikulirati. Odnos između liječnika i pacijenta trebao bi biti, što Weiß u romanu pokazuje, human. A humanost počinje upravo empatijom i komunikacijom. Portretirajući mračne slike bečkih klinika, Weiß jasno problematizira onaj odnos medicinara i pacijenta koji se odvija isključivo “s visine četvrtog reda klupa iz infernalne praznine, tj. auditorija gdje publika sačinjena od studenata, a katkad i liječnika, s ove pozicije gleda pacijenta, njegovo lice, sudbinu, ruke, beskrvne” (Weiß, 1982, str. 59). Obilaskom bolesnica u klinici za porodiljstvo, na primjeru “septičkih žena”, “septičkih do posljednje kapi krvi” koje čekaju “exitus letalis, prema statistici” (Ibidem, str. 59) ili žene “školskog primjera škole, mladog umirućeg čovjeka” koji pjeva “Beč, grad mojih snova” (Ibidem), samo su neke od slika u romanu gdje liječnik u fokus svog interesovanja jedino stavlja bolest.¹⁹ Nema sumnje da Weiß jasno preispituje ovaj pristup “čovjeka prema čovjeku” služeći se primjerima školske medicine i akcentuirajući pritom *voajerizam jeze* (Gerste, 2021, str. 26).

5. ZAVRŠNA RAZMATRANJA: OSLOBAĐANJE BOLA

Dok psihoanalitičar govorom ublažava bol, hirurgu će biti potrebno ono što nazivamo anestezijom koja je bila veliki san svakog liječnika. Jer tek s anestezijom otvaraju se nove hirurške mogućnosti na osnovu kojih hirurgija postaje predmet perfekcije, a ne discipline koja se smatrala bolnom i prljavom (Eckart, 2011, str. 140). Jedna od najznačajnijih rečenica u historiji medicine dolazi upravo od bostonskog hirurga Johna Collinsa Warrena koji nakon uspješne operacije pacijenta pod anestezijom izvikuje: “Gentlemen, this is no humbug!” (Gerste, 2021, str. 31) Bio je to revolucionarni trenutak za medicinu, iako su mnogi prisutni u sali očekivali Warrenov poraz i buđenje pacijenta usred operacije. No, povijest anestezije seže do dinastije Han, kada kineski liječnik Hua-To (115–205 pr. n. e.) uspijeva napraviti

¹⁹ Scena dosta podsjeća na pjesmu *Čovjek i žena idu kroz baraku za rak* njemačkog pisca i liječnika Gottfrieda Benna iz njegovog ciklusa *Morgue* (1912).

napitak pomoću kojeg svoje bolesnike uspavljuje a zatim ih *bezbolno* operira ili amputira dijelove tijela. (Schönbauer, 1948, str. 3) Njemu će se pripisati otkrivanje anestezije, iako su se nadalje razne biljke – kao mandragora za vrijeme Hipokrata – i drugi narkotici eksperimentalno upotrebljavali u potrazi za “umjetnim i bezbolnim snom”.²⁰

Weißov junak u romanu vrlo dobro zna da receptura anestezije – a on se pridržava Billrothove mješavine etera, alkohola i hloroforma²¹– ne uspijeva svakog bolesnika otpremiti u san, pa tako on povećava ili smanjuje dozu ovisno o konstituciji svojih pacijenata. Dvapat Alfred svjesno i ubija: jednom u trenutku početka rata i urušavanja “jučerašnjeg svijeta”, pada “Milde... njegovog oca... njegovih ljudi...njegovog svijeta” on bolesniku daje veću dozu “otrova” (Weiß, 1982, str. 103). Drugi put u pitanju je “skrivena” eutanazija kod Ludwiga Lessinga, velikog umjetnika tog vremena, koji će biti njegov prvi – na početku studija on se susreće s njim – i posljednji pacijent. Alfredu je jasno da Lessingu nema više spasa, čega sam bolesnik u svojoj euforiji nije svjestan, već je prihvatio sudbinu da i dalje živi, između ostalog, s kolostomijom. Dok Lessing od Alfreda traži injekciju za smirenje, ovaj se *igra Boga* te mu daje injekciju punjenu sublimatom direktno u srce.

U jednom trzaju i djeliću sekunde nestao je jedan čovjek. Sljedećeg dana je Alfred, oslobođen bola *jednog* čovjeka, otišao u kasarnu da se prijavi u regiment landvera kao medicinar. (Ibidem, str. 107)

Gorčinu koju Alfred u sebi nosi nije samo odraz onoga što on četiri godine gleda u bolnici. Kao čovjek, kako sveznajući pripovjedač napominje, Alfred nije postojao ni prije studija medicine, nego je bio beskoristan:

Jedino su ruke bile vrijedne na njemu, dobar, jako spretan alat u liječničkom poslu, on sam bio je samo blijedo, fino odijelo s jednim medicinarom četvrte godine unutra, bijelog odraza u ogledalu pisoara, prazan. (71)

²⁰ Iako anestezija, kako primjer Warrena pokazuje, u operacionu salu ulazi tek krajem 19. stoljeća, na početku njezine primjene bilježe se i smrtni slučajevi izazvani eterskom narkozom što je rezultat tadašnjeg još nepoznavanja farmakoloških dejstava te reakcija srca i krvotoka pod utjecajem inhalirajućeg gasa (Gerste, 2021, str. 34).

²¹ U Austriji se tih godina koristila upravo mješavina etera, alkohola i hloroforma prema recepturi Theodora Billrotha. Vidi: (Schönbauer, 1948, str. 15).

Medicinska škola će Alfreda naučiti hladnom kliničkom pogledu, ali ipak ovdje, kako pokazuju pokusi s psom, operacija debelog crijeva a i Lessingova smrt, Alfred se pokušava izboriti s tim karakterističnim kliničkim pogledom te u trenutku tuđe boli probuditi *čovjeka* u sebi. U trećem i posljednjem dijelu romana, koji svojim slikama užasa, tvorbom novih riječi, eliptičnim konstrukcijama (Engel, 1982b, str. 147) jasno reflektira ekspresionistički utjecaj, Weißov junak uz velike muke ipak uspijeva zavoljeti ono što je *čovjek*. Mada liječnički pogled Alfreda nije naučio spoznati o čovjeku ili o samom sebi – osim da je čovjek mašina sačinjena od ćelija, kostiju, mišića, mesa – Weiß ne samo na primjeru Alfreda nego i na svim svojim kasnijim figurama liječnika pokušava pokazati pravac prema jednom poimanju svijeta i čovjeka koji se parametrima i analizama teško da objasniti. Međutim, taj pokušaj da se “golim okom” vidi i razumi vrlo često njegove likove tjera u ludilo, a na koncu i u smrt. Romanom *Čovjek protiv čovjeka* Weiß polaže kamen temeljac za svoja kasnija djela u kojima nalazimo precizne i s velikim znanjem prikazane (katkad groteskne) slike medicine dvadesetog stoljeća, koje u tijelu, tom evidentnom činjeničnom materijalu, traže “titraj duše”.

LITERATURA

- Anz, Th., 2010. *Literatur des Expressionismus*. 2., aktualisierte und erweiterte Auflage, Stuttgart / Weimar: Metzler.
- Anz, Th., 2018. “Krankheitsszenarien und ihre literarischen Emotionalisierungspotentiale”, U: *Vom Krankmelden und Gesundheitschreiben. Literatur und/ Als Psycho-Soma-Poetologie?* Ur. A.R. Boeldlel, Innsbruck/Wien: Studienverlag, str. 29–45.
- Boeker, H., 2006. *Psychoanalyse und Psychiatrie. Geschichte, Krankheitsmodelle und Therapiepraxis*, Heidelberg: Springer Medizin.
- Degler, F. / Kohlroß, Ch., 2006. *Epochen/Krankheiten. Konstellationen von Literatur und Pathologie*. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag
- Degler F. / Kohlroß Ch.: Einleitung: Epochenkrankheiten in der Literatur, str. 15–21.

- Hörisch, J. / Klinkert Th.: Vorbermerkungen zur Schriftreihe: Das Wissen der Literatur, str. 7–15
- Hörisch, J.: Epochen / Krankheiten. Das pathologische Wissen der Literatur, str. 21–45.
- Döblin, A., 1919. “Von der neuen Menschlichkeit”. *Vossische Zeitung* (07. 08. 1919), str. 2.
- Eckart, W. U., 2011. *Illustrierte Geschichte der Medizin. Von der französischen Revolution bis zur Gegenwart*. Berlin/Heidelberg: Springer.
- Ehrenstein, A., 1925. “Ernst Weiß”. *Berliner Tageblatt* (11. 07. 1925), str. 2.
- Engel, M., 1982a. “Nachwort”. Ernst Weiß: *Mensch gegen Mensch*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, str. 145–148.
- Engel, M., 1982b. “Nachwort”. Ernst Weiß: *Der Augenzeuge*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, str. 221–225.
- Engel, P. / Müller, H.-H., 1988. “...ein guter Freund und Kamarad täte mir oft hier sehr wohl. Ernst Weiß’ Briefe an Leo Perutz.” U: *Modern Austrian Literature*, Vol. 21, No. 1., str. 27–59.
- Foucault, M., 2005. *Die Geburt der Klinik. Eine Archäologie des ärztlichen Blicks*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Freud, S. / Breuer, J. (1895). *Studien über Hysterie*, Leipzig/Wien: Franz Deuticke.
- Engel, P. (ur.), 1982c. *Ernst Weiß*. Frankfurt am Main 1982.
- Fröhlich, H.-J., 1966. “Arzt und Dichter”. U: *Ernst Weiß*. ur. Peter Engel, str. 177–184.
  - Seelig, C., 1932. “Der Erzähler Ernst Weiß”, str. 103–106.
  - Walter, H. A., 1966, “Überwundene Dekadenz. Ein großer deutscher Autor wartet auf Leser: Ernst Weiß”, str. 173–176.
- Jagow, B. von / Steger, F., 2009. *Was treibt die Literatur zur Medizin? Ein kulturwissenschaftlicher Dialog*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.
- Johnston, W. M., 1992. *Österreichische Kultur- und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Idee im Donauraum 1848-1938*. Wien/Köln/Weimar: Böhlau.
- Gerste, R. D., 2021. *Die Heilung der Welt. Das Goldene Zeitalter der Medizin. 1840-1914.*, Hamburg: Klett-Cotta.

- Lesky, E., 1960. "Von den Ursprüngen des therapeutischen Nihilismus". U: *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften.*, Bd. 44, H. 1, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, str. 1–20.
- Mann, Th., 1963. *Briefe 1937-1947*, ur. Erika Mann, Frankfurt am Main: S. Fischer, str. 36–38.
- Sontag, S., (2005), *Krankheit als Metapher / Aids und seine Metaphern*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Schönbauer, L., 1948. *Zur Geschichte der Anästhesie*. Wien: Franz Deuticke.
- Weiß, E., 1982. *Mensch gegen Mensch*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Wondrák, E., 1968. Einiges über den Arzt und Schriftsteller Ernst Weiß, Icking und München: Kreisselmeier.

ANATOMY COLLECTION OF A WRITER.
THE PORTRAYAL OF MEDICINE IN THE NOVEL
MENSCH GEGEN MENSCH BY ERNST WEISS

Abstract

In his novel *Mensch gegen Mensch* (1919), the Austrian writer Ernst Weiß opens the door to the figure of a doctor for the first time. The diseases that Weiß works with here are not only the fruit of the “writer’s imagination” but almost clearly mapped images from the conventional medicine books as well as the very experiences that Weiß acquired during his education and later practice as a surgeon in Vienna and Prague. In the novel *Mensch gegen Mensch*, the writer introduces the hero Alfred to the world of the Second Viennese Medical School, which on the one hand stands in the service of humans, and on the other excludes all that is not material: sensitivity and ultimately the very “soul”. While the clinical view focuses on the human body as the subject of research, the literary text puts humans at the centre of events and tries to expose what is invisible to the naked eye: the human psyche. Questions arise as to how Weiß portrays the early 20th-century medical discourse in the novel and what role he attributes to medicine in the research and understanding of a human.

Key words: *Ernst Weiß, Second Viennese Medical School, Medical Narrative, Clinical View, Surgery, Anaesthesia, Humanity.*